

DOI 10.4467/25439561KSR.22.003.16355

LECH MIODYŃSKI
Uniwersytet Śląski
Katowice

 <https://orcid.org/0000-0003-2053-2277>

AMNEZJA ZAPROJEKTOWANA. ALBAŃSKI KOMPLEKS ETNOGENETYCZNY WE WSPÓŁCZESNEJ OCENIE MACEDOŃSKIEGO ŚRODOWISKA INTELEKTUALNEGO

PRESCRIBED AMNESIA. ALBANIAN ETHNOGENETIC COMPLEX IN THE CONTEMPORARY OPINION OF MACEDONIAN INTELLECTUAL ENVIRONMENT

Streszczenie

W niepodległym państwie macedońskim niewielu słowiańskich autorów próbowało kompleksowo określić swój stosunek do etnokulturowych tradycji i mitologii historycznej Albańczyków. Wyraźniej zakwestionowano spójność składników ich kultury po roku 2001, gdy w atmosferze napięć etnicznych zaczęto opisywać albański kompleks etnogenetyczny w kategoriach falsyfikacji i kamuflażu elementów obcych. Przykłady pokazują, że kwestie autochtoniczności, języka czy oryginalności programu narodowego pojawiają się w tym kontekście jako dowody nienaturalnego wykreowania jednolitej tożsamości sąsiedniej wspólnoty.

Abstract

In the independent Macedonian state few Slavic authors tried to determine comprehensively their attitude towards ethnocultural traditions and historical mythology of Albanians. The coherence of the components of their culture after 2001 was more directly questioned, when in an atmosphere of ethnic tensions the Albanian ethnogenetic complex began to be described in terms of falsification and camouflage of foreign elements. The examples show that the issues of indigenusness, language or the originality of the national program

appear in this context as the evidence of the unnatural creation of the homogeneous identity in a neighboring community.

Słowa kluczowe: współczesna Macedonia, Albańczycy, kompleks etnogenetyczny, tożsamości kulturowe, autochtoniczność

Keywords: contemporary Macedonia, Albanians, ethnogenetic complex, cultural identities, autochthonism

Kreacja w 1991 roku państw–następców Jugosławii uruchomiła procesy (re)kanonizacji tradycji kultur etnicznych, których cechy uważane za autochtoniczne stawały się składnikami modeli jednoźródłowych, dookreślanych argumentami historycznymi, geo- i etnograficznymi, języko- i religioznawczymi czy socjokulturowymi. Przyniosło to ogrom spraw spornych definiowanych w kluczu selektywnym, a obecność czynnika kulturowo obcego wyostrzała antynomie, towarzysząc nieraz dramatycznym konfrontacjom. *Casus* albański jest tu przebadany dogłębnie w kontekście serbskich praw do Kosowa (potężna bibliografia), ale w odrębnym państwie macedońskim musiano wtedy dopiero przedstawiać aparat wiedzy na zadania takiej kodyfikacji. Podobne doświadczenia niepodległej Albanii sięgały pionierskich prac w międzywojniu, po czym zamroziły się one w zideologizowanej humanistyce ery Envera Hoxhy, a w naukowym centrum kosowskim ruch nastąpił od końca lat 70., napotykając radykalizujące się stanowisko Serbów. W tej optyce spójrzmy na wątki polemik macedońsko-albańskich, będących też transpozycją do Macedonii animozji w powyższym układzie. Powtarzającą się w nich tezą była niespójność i falsyfikacja albańskiego kompleksu etnogenetycznego oraz kamuflowanie w nim elementów przywłaszczonych. Tak formułowany argument „programowego zapomnienia” własnej „pierwotnie rozbitej” tożsamości stał się ważną ideową przesłanką, sprzyjającą wyizolowaniu obu społeczności w dwunarodowym dziś praktycznie państwie.

Liczba macedońskojęzycznych studiów albanistycznych była śladowa w latach 90., gdy powstawały projekty akademickie typu *Историја на културата на Македонија* (problematyka ta niemal tam nie istniała), i wkrótce (2001) wybuchł konflikt militarny, wywołujący specyficzną reakcję na styku nauki z polityką. Kontekst relacji między dwoma narodami po 1945 roku jest dobrze opracowany¹, wskażmy jedynie jego dominanty: napływ w SFRJ ludności z Kosowa do Macedo-

¹ Także w Polsce: I. Stawowy-Kawka, *Albańczycy w Macedonii 1944-2001*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014 (tamże bibliografia). Związkom tym przyglądali się Katerina Todoroska, Violeta Ačkovska, Vlado Popovski i inni; wcześniej w aspekcie antropogeograficznym Jovan Trifunovski. Por. również *Shqiptarët e Maqedonisë*, red. M. Kodra, Shkup, Meshihat e Bashkisë Islame, 1994.

nii, uznawanie tej republiki w Tiranie za „kraj–neutralizator”, rozpraszający albańską populację, jej osiedlanie się w opuszczonych wsiach tureckich, walka o kształt edukacji od lat 70. (nadzór nad skopijską katedrą albanistyczną, kontrowersje wokół nauczania Albańczyków macedońskiego języka i dziejów, status medresy Is-hak-bega w Kondowie), ateizacja równoważąca aktywność hodźów kształconych na Kosowie i Bliskim Wschodzie, polityka wobec inteligencji i młodzieży, aktywizacja Kosowarów od 1968 roku pod hasłami upodmiotowienia etnoterytorialnego (w tym Macedonii jako dawnego „południowego Kosowa”), rola nauczycieli – absolwentów prištinskih i intelektualistów Kosowa w procesach toczących się nad Wardarem².

Od tzw. prištinskiej wiosny (1981) rząd Macedonii opierał się autonomistycznym postulatam, przeciwdziałając albanizacji Romów i Torbeszów, wpływając na etniczną strukturę władzy we Wspólnocie Islamskiej czy kontrolując obrót ziemią w wybranych rejonach. Od końca lat 80., równoległe do zaostrzania kursu wobec Kosowa przez Slobodana Miloševicia³, narastały problemy wewnętrzne: rozwój nielegalnych organizacji wspieranych przez diasporę i etnicznych partii politycznych, eksplozja demograficzna, manifestacyjne wznoszenie meczetów, proklamowanie samozwańczych „republik” Iliria i Ilirida, konflikty wokół użycia flagi państwowej, działalność UÇK na bazie klanowej (od 1996), kryzys uchodźczy po nalotach NATO (1999), legalizacja prywatnego uniwersytetu w Tetowie (2000). Te i inne elementy określiły sens sporu o istotę wymuszonego porozumienia ochrydzkiego z sierpnia 2001 roku jako interpretację idei państwa obywatelskiego i tożsamościową identyfikację etnosu rozproszonego ponad kilkoma granicami. Umowę tę parlament zatwierdził z oporami (nowa preambuła do konstytucji wymagała akceptacji drugiego języka urzędowego i rozbicia systemu oświaty), zwłaszcza że sam konflikt zbrojny miał również podłoże kryminalne – zagrożenie interesów rozwijających się w trzech krajach po upadku piramid finansowych w Albanii w 1997 roku. Już w latach 2002-2003 ukazała się seria tekstów kwestionujących zasadność przyznania Albańczykom praw narodowych, przy czym dowody na to kompilowano pod kątem powagi autorytetów.

Na czoło tych wypowiedzi wysuwają się dyskusyjne książki Risto Ivanovskiego, choć pierwotnie większy ciężar gatunkowy miał publikowany w periodyku „Becr” (2003, wersja książkowa 2009 – *Албанските историски фалсификати*) wywiad Vitomira Dolinskiego z Kaplanem Resulbegovicem-Burovicem – czarnogórskim (muzułmańsko-słowiańskim) dysydem politycznym i naukowym.

---

² Por. na przykład V. Milanović, *Univerzitet u Prištini u mreži velikoalbanske strategije*, Beograd – Priština, Književne novine – Jedinstvo, 1990.

³ „Przedburzowej” atmosfery dojrzewających konfliktów doświadczył sam autor tego artykułu jako uczestnik seminarium albanistycznego w kosowskim Prizrenie w 1988 roku.

W losach tej postaci skupia się dramat intelektualnej ofiary enweryzmu⁴ i delikatnych stosunków etnicznych w socjalistycznej Jugosławii, co sugestywnie przemówiło właśnie do odbiorcy macedońskiego. Burović odrzuca zarówno pelazgijsko-iliryjskie pochodzenie Albańczyków (owoc manipulacji akademików Hoxhy oraz „laboratorium historycznego” w Priştinie), jak i ich bałkańską monogenezę językowo-etnoplemienną w czasach nowszych. Jego biografię prezentuje się jako pasmo represji nad „jednym z najbardziej znanych bałkańskich albanistów”: najpierw trafił on do macedońskiego aresztu w SFRJ pod zarzutem podważania idei braterstwa i jedności podczas pracy nauczycielskiej w Tetowie, po czym łąduje w Albanii, gdzie z paragrafu „wrogiej propagandy” otrzymuje wyrok 43-letni w ośrodku w Burrel. Szykowano na niego zamachy (w Tiranie i Szwajcarii, gdzie zamieszkał po zwolnieniu), oskarżały go o szpiegostwo służby obu bałkańskich państw, a na głównego jego oponenta wyrósł wieszcz narodowy Ismail Kadare. Ten rzecznik teorii iliryskiej był, w jego oczach, agentem Sigurimi katapultowanym na Zachód przez wdowę po Enverze, urodzoną w macedońskiej Bitoli Nexhmije, by ocieplić wizerunek kraju. Opór enwerystów wywołała już zresztą wydana przez Burovicia w dialekcie gegijskim powieść *Tradhëtia* (1965), przedstawiana jako spreparowana przez jugosłowiańskie służby⁵.

Autor, studiujący w Skopje prawo oraz albanistykę i posiadający dorobek historyczno-lingwistyczny, uznał teorię pelazgijsko-iliryską za propagandowy dogmat skrojony w Tiranie na potrzeby narodowej idei integracyjnej (czy wręcz *albańskiego rasizmu*). Autorytety potwierdzające swą opinię dobierał spośród badaczy obcych (Hermann Paul, Hermann Hirt, Gustav Weigand, Vasile Pârvan, Władimir Georgiew, Sextil Pușcariu). Na mocy uznania 12 „antyiliryskich” dowodów językoznawczych Weiganda – wzbogaconych o własnych 5 – zanegował etnolingwistyczne uznanie sukcesji iliryskiej, którą akademicy Albanii i Kosowa opierali na pracach Austriaka Norberta Jokla sprzed stulecia. Rewizja jego poglądów sprowadza się tu głównie do wykorzystania faktów z historii języka i etnograficznych: odporności toponimii na albanizację, obcości terminologii morskiej, obfitości lekсыki trackiej, braku informacji o lokalnym albańskim osadnictwie w źródłach sprzed XI wieku (wzmianka Anny Komneny; brak wszak do XV analogicznych zapisów o Macedonii), paraleli rumuńsko-albańskich dowodzących dawnego są-

⁴ Por. szerszy kontekst w: T. Czekalski, *The Shining Beacon of Socialism in Europe: the Albanian State and Society in the Period of Communist Dictatorship 1944-1992*, tłum. I. Corkill, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013; o późniejszych relacjach: Idem, „Szpony czarnego orla”. *Europejska albanofobia – przesłanki i ewolucja zjawiska*, „Portolana. Studia Mediterranea”, t. 4: *Mare inclitum: oddziaływanie cywilizacji śródziemnomorskiej*, red. D. Quirini-Popławska, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, ss. 385-392.

⁵ Por. В. Долински, *Албанските историски фалсификати*, Струга, В. Долински, 2009, ss. 11-16.

siedztwa i kwestii niemożności dziedziczenia cech języków kentumowych (jak iliryski) przez satemowe⁶. Gros tych racji uznać już zresztą miała część badaczy albańskich: Aleksandër Xhuvani (tłumacz pracy Weiganda w 1928 roku), Shaban Demiraj czy wątpiący w bałkańską kolebkę narodu Eqrem Çabej. Dla Burovicia nie wytrzymuje krytyki neoromantyczne przekonanie o lokalizacji albańskich siedzib wyłącznie w południowo-wschodniej Europie (teza między innymi enwerowskiego znawcy Ilirii Androkli Kostallari), gdyż nie uwzględnia ono migracyjno-poligenetycznej natury narodu, fuzji populacji mówiących językami pochodzącymi z różnych rodzin. Zastanawia go też dłaczego ekspansywna nacja, uważająca się dumnie za „rówieśników gór”, zyskała świadomość narodowo-kulturalną jako jedna z ostatnich w regionie i łączy ów kompleks zapóźnienia ze sztucznym scalaniem tradycji odległych społeczności.

W wydanej w 1994 roku w Genewie pracy na temat pochodzenia Albańczyków w diasporze Burović twierdzi też, że projektem etnogenetycznej amnezji przeczą argumenty płynące z: archiwaliów („punktowa” kolonizacja osmańska negująca masowe „zejście narodu z gór” w nacjonalistycznej wersji dziejów), rozproszenia izolowanych plemion (łączyących się dopiero po ekspansji poza Albanie i wynaradawiających Serbów, Macedończyków, Romów czy Arumunów), transmisji nazwisk rodowych i zwyczajów poza granice ojczyzny, niezależności dialektów od substratu dardańskiego, analizy terytorialnie ograniczonego etnonimu *Gega* czy rdzennie słowiańskiej toponimii wschodniego otoczenia „praojczyzny” (wbrew wtórnemu nazywaniu Kosowa *Vendi i mullenjës* bądź zachodniej Macedonii sztucznym określeniem *Ilirida*; zapożyczona zaś z antyku w celu uwiarygodnienia genealogii *Dardania* miałyby pochodzić tylko od imienia lokalnego bóstwa – czego nawet w nauce Kosowa dowiódł jej wybitny przedstawiciel Mark Krasniqi). Do tego dochodzi sprawa czasu kolonizacji zachodnich terenów bałkańskich przez poszczególne ludy: słowiańskie, jak autor utrzymuje, opanowujące Durrës w połowie VI wieku, podczas gdy albańskie najwcześniej w X; pojawia się nawet teza o slawizacji albańszczyzny wstrzymanej nadejściem Turków. Dardanom nadaje się tożsamość tracką, a etnonim *Albanoi* uważa za nazwę celtycką sprzed naszej ery, którą później zasymilowano. Ludowy endoetnonim *Shqiptar* miał z kolei rozpoznać się analogicznie do prestiżowego nazewnictwa osmańskich warstw wyższych, by nobilitować wiernych sług Porty. W podobnym kręgu pozostaje problem etnicznej identyfikacji Aleksandra Macedońskiego, którą, jako rzekomo protoalbańską, demaskuje Burović, obalając tezy czarnogórskiego studium Preljoca Margiljaja *Iliri govore albanskim – Albanci govore ilirskim jezikom* (2001), w której sięga się do protezy „Kreta – Pelazgowie – starożytni Macedończycy – Ilirowie – Albańczy-

---

⁶ Ibidem, ss. 19-20.

cy” (i przy okazji potwierdza, że „albańskość” Aleksandra uznawał nieoficjalnie Enver Hoxha).

Podobnie, jako zaprogramowana amnezja, widziane jest w takim ujęciu naturalizowanie związanych z tradycją albańską postaci historycznych o nieoczywistym pochodzeniu. Należą do nich: Joan Kukuzel (reformator śpiewu cerkiewnego z XIV wieku – wywodzący się może z Durrës, lecz kanonizowany przez macedońską Cerkiew jako Słowianin spod Debaru), Jerzy Kastriota (mitologizowany często z pominięciem faktu słowiańskiej tożsamości jego matki Vojislavy z Bitoli lub Tetowa), twórca pierwszego tekstu albańskojęzycznego – przekładu z łaciny formuły chrztu *Formula e pagëzimët* (1462) – Czarnogórzec Pavle Anđelić (Pal Ēngjëlli), autor pierwszego gegijskiego mszału *Meshari* – Słowianin z okolic Baru Ivan Buzuk (Gjon Buzuku), pisarze katolicy z XVII wieku Pjetër Budi (prawdopodobnie Macedończyk) i Pjetër Bogdani (o korzeniach jakoby serbskich), poeta narodowy Naim Frashëri (przypuszczalnie Arumun), pierwszy biskup autokefalicznej albańskiej Cerkwi – wykształcony w kulturze greckiej Theofanis Mavromatis (Fan Noli), pierwszy premier niepodległego kraju Ismail Qemali (pochodzenia toskijsko-tureckiego), międzywojenny poeta Miloš G’org’i Nikolov (Gjergj Migjeni) – z rodziny macedońskiego emigranta oraz Czarnogórki z plemienia Kuçi, prozaik Sterjo Spasse (Macedończyk spod Korçy), jugosłowiańsko-hollywoodzki aktor Bekim Fehmiu (Goranin z Metohiji), nawet niektórzy premierzy z lat 90. XX wieku i wielu innych – dowodzących jak błędna była wiara kolejnych władz w permanentny stan obłężenia Albanii przez narody z natury jej wrogie⁷. Jest to też oddźwiękiem lat międzywojennych, kiedy jej ludność w około jednej trzeciej składała się jeszcze z Arumunów i Słowian, usilnie następnie wynaradawianych.

Publikujący liczne książki biolog i antropolog Risto Ivanovski wydał w 2002 roku monografię *Кавказко-црноморски Албанци – Арнаути*, a później w dziele *Античка = етничка Македонија* (2010) część rozdziałów poświęcił kwestiom albanistycznym. Teksty te uzupełniają wizję Burovicia o kilka dodatkowych elementów. Zaakcentowano tu zmistyfikowany charakter całego procesu narodotwórczego, poczynszy od stwierdzenia podwójnej etnogenezy omawianej zbiorowości, widzianej jako „dżuma Bałkanów” przynosząca na nie „nomadyczny gen” okrucieństwa – przetransportowany do Europy w konfiguracji mongolsko-azersko-tatarsko-czerkiesko-gagausko-gegijskiej oraz zsyntezowany nieudolnie pod szyldem islamskim z odmiennego pochodzenia żywołem toskijskim. Toskowie (białej rasy) uważani są za element pierwotny osiadły nad Adriatykiem, nazwany przez katolicki Zachód Albańczykami dla podkreślenia jego bogomilskiej tożsamości (paralelnie do *albigensów*). Gegijsko-toskijski dualizm i tradycja kolonizacyjna

⁷ Ibidem, ss. 23-35.

przekładają się, wraz z kolejnymi konwersjami oraz zahibernowaniem archaicznej struktury plemiennej, na wszystkie odnotowane nieregularności tworzenia w nowych siedzibach spójnego bytu etnicznego i położenie Albańczyków w wielonarodowych środowiskach: rolę najemnych żołnierzy Persów w wojnach ze starożytną Macedonią i podobnie w I wieku n.e. przeciw Cesarstwu Rzymskiemu, pochód przez Armenię i Azję Mniejszą ku Bałkanom, wykorzystanie przez białą rasę Osmanów przeciw Słowianom Gegów (spowinowaconych z Czerkiesami, Dagestańczykami i Tadżykami, co poparte zostaje przywołaniem etnohistorycznych prac Petara Popovskiego)⁸ wypędzonych przez Rosjan z Kaukazu po wojnie krymskiej oraz sprowadzonych po 1840 roku przez Turków przeciw Grekom. Faktyczna „ili-ryjskość” jest tu bliższa raczej Słowianom, a afirmacja heterogenicznego żywiołu albańskiego przypisana antyrosyjskiej nauce niemieckiej XIX wieku separującej archaiczną tkankę pelazgijską od sfery Slavii. Izolacja w słowiańsko-arumuńskim otoczeniu miała sprawić, że wzmościły się „genetyczne” cechy ludności pochodzącej z Azji: przyrost naturalny rekompensujący wysoką śmiertelność, zacofanie cywilizacyjne (na poziomie „przed narodzin Chrystusa”), wichrzycielska natura obok żelaznej wierności w płatnej służbie, chciwość, skrytobójcza taktyka w konfrontacji z wrogiem. Dowodami jej obcości są również formy domostw obronnych czy instrumenty muzyczne. Nie brak u Ivanovskiego diagnoz antropologicznych na temat współczesnej prezencji napływowej części tego ludu – o ciemnym pigmentcie (związany z płodnością), grubych prostych włosach, tolerancyjnym układzie trawiennym, „reakcjach kameleonowych” i „dzikich rysach”, które znajduje u konkretnych Albańczyków obecnych w życiu społecznym dzisiejszej Macedonii – dziedziczących „obyczaje rasy”, nawet gdy wygląd już o tym nie świadczy. Pelazgijski substrat białej rasy Macedończyków i Tosków (wraz z uchodzącymi w XV wieku na Półwysep Apeniński Arbareszami, których folklor pełen jest odwołań do chrześcijańskiej kultury dworskiej) pozwala mówić o pewnej ich wspólnocie sąsiedztwa i przeciwstawiać przybyszom ze Wschodu. Dla Tosków i Gegów w interesie równowagi etnicznej w regionie stworzono więc dla zatarcia sprzeczności „wielorasowy język”, w którym „wspólne są tylko turczyzmy”⁹.

Powstanie wielowyznaniowej w swym składzie Ligi Prizrenskiej (1878) stanowić miało, zdaniem Ivanovskiego, potrzebny Austriakom akt antyserbski i katalizator wypierania ze świadomości niekoherencji albańskich tradycji, z których najbardziej dyskryminowaną była prawosławna (tu pojawiają się wątki przejścia bi-

---

⁸ Z serii jego książek wyróżnia się: П. Поповски, *Крваво досие: арнаутскиот гего-мундитски разбојнички тероризам во македонските земји 1700–2002*, кн. 1-2, Скопје, Македонско сонце, 2006.

⁹ Рог. Р. Ивановски, *Кавказко-црноморски Албанци-Арнаути*, Битола, Р. Ивановски, 2002, ss. 4-15.

zantyjskiego symbolu dwugłowego orła „nigdy nie związanego z żółtą rasą” czy eksterminacji ortodoksyjnego plemienia Sulliotów). W gronie narodowych budzieli niewielu wszak było od drugiej połowy XIX stulecia sunnitów – dominowali w nim chrześcijanie, do których później dołączali bektaszyci. Kodyfikacja alfabetu albańskiego w Bitoli przez Arumunów (1908) to kolejny dowód przedwczesnej emancypacji „sztucznego narodu” wyrosłego z *arnauckiej* fali kolonistów, któremu w obecnej Macedonii można przyznać najwyżej podstawowe wolności obywatelskie, a nie paletę praw należnych skryształizowanym mniejszościom. Nawet osiadłych Romów postrzega się tu jako pierwiastek głębiej zakorzeniony od *synów orła*; porównuje się wreszcie gatunki hodowanych owiec (z krótkimi i długimi („mongolskimi”) ogonami, te pierwsze „od zarania” obecne tylko u Macedończyków i autochtonicznych Tosków). Temu też etnosowi nadany zostaje status wiarygodnych partnerów Słowian i Arumunów, co potwierdzać mają wspólne dzieje w czasach Arcybiskupstwa Ochrydzkiego okresu Samuela i Komnenów i antyosmańska epopeja Skanderbega, której epokowość – z kultem utraconego chrześcijańskiego dziedzictwa – oddaje określenie *Moti i Madh*. Jerzemu Kastriocie przypadła rola pochodzącego z Debaru „nowego Aleksandra” (matkę Skanderbega podanie chrześcijańskie uważa ponadto za siostrę królewicza Marka), który w oczach wielu biografów formował się wyłącznie w środowisku grecko-łacińsko-słowiańskim – co znów przez oficjalną naukę albańską, także w Skopje (Muzafer Bislimi), zostało „zapomniane”. Wcześniej harmonię w tym „zachodniomacedońskim” środowisku zmąciła ekspansja katolicka w XIII wieku, a panowanie osmańskie z arabizacją języka wiary zatarło całkiem pamięć o zróżnicowanych korzeniach narodowego bohatera. Oto pointa takiej interpretacji: Skanderbeg walczył przeciw dwóm odmianom islamu – rasy białej (Turków) oraz żółtej (ich sług – „mongolskich” Arnautów), a także Rzymowi. Jej autor kwestionuje ponadto sens użycia pisma łacińskiego u Albańczyków – sztucznego rzekomo nalotu w społeczności „genetycznie prawosławnej”, poddanej islamizacji przez czynnik nieuropejski¹⁰.

W przytaczanych refleksjach wiedza dyskursywna formowana jest intencjonalnie z zamiarem wykazania jej nieuwzględniania bądź „ukrycia” przez stronę przeciwną. Sprzyja temu nie tyle uzasadnianie konkurencyjnej teorii rodzimej, co polemika z konkretnymi tezami formułowanymi od dekad w Tiranie czy Priştinie¹¹.

¹⁰ Ibidem, ss. 30-51 oraz Idem, *Античка = етничка Македонија*, Битола, Р. Ивановски, 2010, ss. 198-212.

¹¹ W nowszych edycjach w małym stopniu są one modyfikowane – por. N. Ceka, *Ilirët deri te Shqiptarët*, Tiranë, Migjeni, 2014; E. Zenelaj, *Pellazgët, Ilirët, Shqiptarët: historiografia e lashtësisë dhe e vazhdimsisë së një populli pro selenë*, Prishtinë, Artini, 2017. W ogólniejszym wymiarze: P. Misha, *Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia*, [w:] *Albanian Identities: Myth and History*, red. S. Schwandner-Sievers, B. Fischer, Bloomington, Indiana University Press, 2002, ss. 33-48; R. Stergar, *Illyrian Autochthonism and the Beginnings of South Slav Nationalisms in the West Balkans*,

Wyróżniają się wśród nich przekonania o więzi językowej z cywilizacją kretańsko-mykeńską czy krystalizacji etnosu albańskiego już od X wieku (Alfred Uçi), do podobnych niedopowiedzeń należy też nieuznawanie roli islamu w likwidacji koegzystencji populacji słowiańskiej z toskijską i bagatelizowanie implantu tatarsko-czerkieskiego. W odniesieniu do terenów macedońskich dotyczy to kwestionowania napływu plemion niejednorodnych językowo i wyznaniowo (choćby w rejon Strugi) oraz zaprzeczenia pierwotnej bytności Brsjaków i Mijaków w Albanii właściwej. W obu ośrodkach akademickich zaciera się ma być również sprzeczność dwóch typów albańskiego separatyzmu w końcu XIX stulecia – skierowanego przeciw państwu prawosławnym oraz przeciw tożsamości tureckiej (dla eliminacji której zmitologizowano postać „transreligijnego” Skanderbega i wykreowano szyicki/bektaszycki mit Karbali – począwszy od poematu Naima Frashëri *Qerbelaja* [1898]). Zarzut takiego rodzaju wiąże się w końcu z niedostrzeganiem genezy badań archeologicznych – zainicjowanych w Albanii przez włoskich faszystów w celu odkrycia śladów świetności rzymskiej, a kontynuowanych przez Envera Hoxhę, z równie zideologizowaną intencją. Warto też przypomnieć ciężar argumentu folklorystycznego – dyskusję nad genezą ludowej epiki Albańczyków. Zrekonstruował jej przebieg Rigels Halili, wskazując na pierwsze nieskoordynowane językowo zbiory pieśni Arbareszów (Florencja 1866 – po włosku), Gegów (Sarajevo 1911 – ze wsparciem austriackim) czy syntetyczny albańsko-grecki (Aleksandria 1878), które uzupełniały edycje albańskich franciszkanów z rejonu Szkodry, jak Marina Sirdaniego, utwierdzającego załbanizowaną tożsamość Skanderbega w utworach ustnych. Kluczowy problem stanowiło źródło tzw. epiki kresznickiej, której rudymenarna albańskość bądź słowiańskość miała określać procesy narodotwórcze i autochtoniczność danych populacji. Tutaj – jeśli przyjąć jej powstanie w dolinie Rugova czy może w wieloetnicznej Bośni (lub wręcz na Pograniczu Wojskowym bądź terenach serbskich) – rysują się przeciwstawne teorie, których niepewność wzmacnia obecność dwujęzycznych wykonawców pieśni w Sandżaku i naginanie treści tych utworów do kontekstu religijnego w realiach bośniackich¹². Mogły bowiem owe teksty realizować różne funkcje od czasu konfrontacji słowiańsko-albańskiej w VII wieku aż do ery osmańskiej, zyskując tylko powierzchowny nalot muzułmański.

W Macedonii podobne wątpliwości jedynie podsycają nieufność wobec formatowania „nauk narodowych” przez niesłowiańskich sąsiadów. Ich kanonizację

[w:] *In Search of Pre-Classical Antiquity: Rediscovering Ancient Peoples in Mediterranean Europe (19th and 20th c.)*, red. A. De Francesco, Leiden, Brill, 2016, ss. 96-118.

¹² Por. R. Halili, *Naród i jego pieśni. Rzecz o oralności, piśmienności i epice ludowej wśród Albańczyków i Serbów*, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, ss. 100-135, 351-451. Boszniacy opracowali własną syntezę dziejów Ilirów: S. Mesihović, A. Šaćić, *Historija Ilira*, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu, 2015.

dekretował nie tylko Hoxha w latach 1962 i 1983, ale też potem Sali Berisha, a częściowo realizowali naukowcy z Priştiny – nawet wybitny historyk literatury Rexhep Qosja uznawał asymilację tradycji Ilirów za moralnie uzasadniony środek walki przeciw nacjonalizmowi słowiańskim. W końcu XX wieku argumenty historyczne i prawno-polityczne na rzecz „stopniowego osiągnięcia wielkiego celu odrodzenia narodowego” (zjednoczenia ziem położonych w kilku krajach) zebrano w sygnowanym przez Albańską Akademię Nauk tekście *Platform for the solution of the national Albanian question* (1998). W tym oburzającym Macedończyków manifestie wskazuje się – za tezami Johanna von Hahna sprzed półtora wieku – na zamieszkiwanie „dziejców Ilirów” na Bałkanach „od samego zarania dziejów” (więc chodziłoby tylko o odzyskanie należności), pokrywanie się centrum starożytnej Dardanii z rejonem Skopje – a jej terytorium z ziemiami aż po Štip (*południowe Kosowo* nie jest więc historycznie macedońskie ani serbskie), nieistotność słowiańskiej toponimii, pierwszeństwo chrystianizacji Albańczyków przed Słowianami i „kilkusetletnią ochronę” cerkwi słowiańskich pod panowaniem osmańskim, krzywdzące pozbawienie narodu w 1913 roku życiowej przestrzeni przez naruszenie „równowagi dostępu” do gór i uprawnych nizin (utrącenie Kosowa oraz Czamerii)¹³.

W oczach macedońskich początek XX wieku wywołuje zaś negatywne asocjacje z przejściem w 1912 roku Skopje z rąk tureckich przez peszkopijskie i kukeskie klany¹⁴, a następnie z toczącym się od roku 1919 powstaniem kaczaków. W latach międzywojennych na tutejszym uniwersytecie badania albanistyczne prowadzili z własnej perspektywy Serbowie (Gliša Elezović, Tihomir Đorđević), co też nie było bez znaczenia. Przywódcom titowskim zarzuca się zaś, że nieświadomie sami scementowali muzułmańską wspólnotę Gegów z innymi wyznawcami Proroka (formuła „Tito – jako katolik i mason ojcem albańskiej nacji”). Albańczyków nie objęto w SRM kolektywizacją, toteż pozostali oni zbiorowością „obywateli prywatnych”, unikających regulowania zobowiązań wobec państwa czy wręcz zachęcano do zasiedlania Skopje po trzęsieniu ziemi (1963). Po roku 1991 pojawił się jeszcze problem oddzielenia granicą kosowskiego odłamu słowiańskojęzycznych Goranów, pozostawionych pod skrzydłami albańskiego islamu. Na przełomie tysiącleci zarysowały się sprzeczne punkty widzenia na albański etnos: jako „kolonistów bez uprawnień narodowych” bądź społeczności pozbawianej celowo historii i ojczyzny, a posiadającej tylko „prawa techniczne” (co podkreślał polityk Arben Xhaferi). Wydana w 2009 roku *Македонска енциклопедија* została wycofana w 85% nakładu z powodu protestu środowisk albańskich, uważających ją za niedostatecznie

¹³ Komentarz do tego tekstu: Д. Мирчев, *Балканскиот мегаетникум. Националните доктрини на македонските соседи*, Скопје, ВиГ Зеница, 2012, ss. 58-66.

¹⁴ Motyw ten zaadaptowała pieśń ludowa: *Krejt shipnia në Shkup ka hi*, [w:] *Këngë popullore historike (1878-1912)*, red. Q. Haxhihasani, Tiranë, Instituti i folklorit, 1962, s. 161.

obiektywną, podobnie oceniano *Македонски историски речник* (2003). Od roku 2007 istnieje już w Skopje poważna instytucja Instituti i Trashëgimisë Shpirtërore e Kulturore të Shqiptarëve, firmująca monografie naukowe oraz periodykę¹⁵. Mimo takich form ucywilizowania dialogu duża część Macedończyków nadal podpisałaby się pod gorzkim stwierdzeniem sprzed dwóch dekad, iż ich wykupiona za „klanowe” pieniądze ziemia posłużyła nie sprawiedliwemu podziałowi dóbr, a „wykorzystującej metody kaukaskie arnauckiej mafii”. Winni temu stanowi rzeczy mają być „historycy i akademicy jako najwięksi winowajcy, którzy zniszczyli państwowość Macedończyków poprzez akt zdrady i dzięki przekupstwu”¹⁶.

Retoryka taka występuje zwykle w kontekście geopolitycznym, którego formę dyktują „proislamskie Stany Zjednoczone zwrócone przeciw prawosławiu”, wspierając „nieeuropejskie” społeczności Turków i Albańczyków i akceptując ich improwizowane teorie etnogenetyczne w celu zatowizowania krajobrazu Bałkanów. Po dokonanych rozdrobnieniu etnosów amerykańskim celem ma być przysły jednolity konfesyjnie obszar „turecko-bałkański”, wobec czego jedyna wskazówka Słowian dla Albańczyków głosi, by powrócili oni tam skąd ongiś na Bałkany przybyli¹⁷. Budowa ich kanonu kultury w Macedonii widziana jest przy tym tak jak u Kosowarów czy Serbów bośniackich – wedle wzoru obowiązującego w „ojczyźnie zewnętrznej”, a domyślnie chodzi o destrukcję granic politycznych. W państwie widać symptomy istnienia paralelnych systemów społeczno-kulturowych i dwóch typów tożsamości narodowej, zatem na porządku dziennym są uproszczone zarzuty wobec drugiej strony o nacjonalizm. W tak zablokowanym układzie komunikowania się antagonistów demaskowanie etnohistorycznych „falsyfikatów” pobudzać ma moralną świadomość „polityków i dziennikarzy trwających w posttransformacyjnym letargu”¹⁸. Nawet jeśli uznać opisane tu spory za obustronną grę postpatriarchalnych ambicji „przyswojenia państwa”, a w przypadku Albańczyków – jak to ujął Fatos Lubonja – za manifestację klanowo-turecko-bizantyjskiej mentalności łączącej postawy gnębiiciela z serwilistą¹⁹, to i tak kwestii kompleksu etnogenetycznego nie da się sprowadzić do anachronicznego problemu pozornego czy doraźnego narzędzia budowania roli ofiary. Fakt, iż destrukcyjne rewizje dominują w jego przypadku nad odkrywczymi dociekaniem naukowymi, jest mocnym dowodem na to, że w wymiarach (nie)pożądanego pamięci łatwiej o emocje i negację punktów widzenia oponenta niż o chłodną ekwiwalentyzację racji.

---

¹⁵ Warto też wskazać na inne wydawane w Macedonii prace: A. Krosi, *Pellazgo-Shqiptarët*, Shkup, Shkupi, 2012; *Maqedonia Shqiptare*, red. N. Muhamedi, Tetovë, Tringa, 2009.

¹⁶ Р. Ивановски, *Кавказко...*, op.cit., ss. 15, 61.

¹⁷ Ibidem, ss. 63, 77.

¹⁸ В. Долински, *Албанските...*, op.cit., s. 7.

¹⁹ Por. F. Lubonja, *Albania – wolność zagrożona*, tłum. D. Horodyska, Sejny, Pogranicze, 2005, s. 29.

Literatura

- Ceka N., *Ilirët deri te Shqiptarët*, Tiranë, Migjeni, 2014, 544 ss.
- Czekalski T., „Szpony czarnego orła”. *Europejska albanofobia – przesłanki i ewolucja zjawiska*, „Portolana. Studia Mediterranea”, t. 4: *Mare inclitum: oddziaływanie cywilizacji śródziemnomorskiej*, red. D. Quirini-Popławska, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, ss. 385-392.
- Czekalski T., *The Shining Beacon of Socialism in Europe: the Albanian State and Society in the Period of Communist Dictatorship 1944-1992*, tłum. I. Corkill, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, 168 ss.
- Halili R., *Naród i jego pieśni. Rzecz o oralności, piśmienności i epice ludowej wśród Albańczyków i Serbów*, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, 506 ss.
- Këngë popullore historike (1878-1912)*, red. Q. Haxhihasani, Tiranë, Instituti i folklorit, 1962, 184 ss.
- Krosi A., *Pellazgo-Shqiptarët*, Shkup, Shkupi, 2012, 446 ss.
- Lubonja F., *Albania – wolność zagrożona*, tłum. D. Horodyska, Sejny, Pogranicze, 2005, 456 ss.
- Maqedonia Shqiptare*, red. N. Muhamedi, Tetovë, Tringa, 2009, 610 ss.
- Mesihović S., Šaćić A., *Historija Ilira*, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu, 2015, 365 ss.
- Milanović V., *Univerzitet u Prištini u mreži velikoalbanske strategije*, Beograd – Priština, Književne novine – Jedinstvo, 1990, 361 ss.
- Misha P., *Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia*, [w:] *Albanian Identities: Myth and History*, red. S. Schwandner-Sievers, B. Fischer, Bloomington, Indiana University Press, 2002, ss. 33–48.
- Shqiptarët e Maqedonisë*, red. M. Kodra, Shkup, Meshihat e Bashkisë Islame, 1994, 651 ss.
- Stawowy-Kawka I., *Albańczycy w Macedonii 1944-2001*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014, 406 ss.
- Stergar R., *Illyrian Autochthonism and the Beginnings of South Slav Nationalisms in the West Balkans*, [w:] *In Search of Pre-Classical Antiquity: Rediscovering Ancient Peoples in Mediterranean Europe (19th and 20th c.)*, red. A. De Francesco, Leiden, Brill, 2016, ss. 96-118.
- Zenelaj E., *Pellazgët, Ilirët, Shqiptarët: historiografia e lashtësisë dhe e vazhdimsisë së një populli pro selenë*, Prishtinë, Artini, 2017, 631 ss.
- Долински В., *Албанските историски фалсификати*, Струга, В. Долински, 2009, 101 ss.

- Ивановски Р., *Античка = етничка Македонија*, Битола, Р. Ивановски, 2010, 226 ss.
- Ивановски Р., *Кавказко-црноморски Албанци-Арнаути*, Битола, Р. Ивановски, 2002, 79 ss.
- Мирчев Д., *Балканскиот мегаетникум. Националните доктрини на македонските соседи*, Скопје, ВиГ Зеница, 2012, 370 ss.
- Поповски П., *Крваво досие: арнаутскиот гего-мирдитски разбојнички тероризам во македонските земји 1700-2002*, кн. 1-2, Скопје, Македонско сонце, 2006, 1000+1000 ss.

References

- Ceka N., *Ilirët deri te Shqiptarët* [From Illyrians to Albanians], Tiranë, Migjeni, 2014, 544 pp.
- Czekalski T., “*Szpony czarnego orla*”. *Europejska albanofobia – przesłanki i ewolucja zjawiska* [“The Claws of the Black Eagle”. European Albanophobia – Premises and Evolution of the Phenomenon], “Portolana. Studia Mediterranea”, vol. 4: *Mare inclitum: oddziaływanie cywilizacji śródziemnomorskiej* [Mare Inclitum: Influence of the Mediterranean Civilization], D. Quirini-Popławska (Ed.), Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, pp. 385-392.
- Czekalski T., *The Shining Beacon of Socialism in Europe: the Albanian State and Society in the Period of Communist Dictatorship 1944-1992*, trans. I. Corkill, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, 168 pp.
- Dolinski V., *Albanskite istoriski falsifikati* [Albanian Historical Forgeries], Struga, V. Dolinski, 2009, 101 pp.
- Halili R., *Naród i jeho pieśni. Rzecz o oralności, piśmienności i epice ludowej wśród Albańczyków i Serbów* [The Nation and Its Poems. The Thing about Orality, Literacy and Folk Epics among Albanians and Serbs], Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, 506 pp.
- Ivanovski R., *Antichka = etnichka Makedonii* [Ancient = Ethnic Macedonia], Bitola, R. Ivanovski, 2010, 226 pp.
- Ivanovski R., *Kavkazko-tyrnomorski Albanci-Arnauti* [Caucasian-Black Sea Albanians – Arnauts], Bitola, R. Ivanovski, 2002, 79 pp.
- Këngë populllore historike (1878-1912)* [Historical Folk Poems (1878-1912)], Q. Haxhihasani (Ed.), Tiranë, Instituti i folklorit, 1962, 184 pp.
- Krosi A., *Pellazgo-Shqiptarët* [Pelasgo-Albanians], Shkup, Shkupi, 2012, 446 pp.

- Lubonja F., *Albania – wolność zagrożona* [Albania – Threatened Freedom], trans. D. Horodyska, Sejny, Pogranicze, 2005, 456 pp.
- Maqedonia Shqiptare* [Albanian Macedonia], N. Muhamedi (Ed.), Tetovë, Tringa, 2009, 610 pp.
- Mesihović S., Šaćić A., *Historija Ilira* [The History of Illyrians], Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu, 2015, 365 pp.
- Milanović V., *Univerzitet u Prištini u mreži velikoalbanske strategije* [University of Prishtina in the Trap of Great Albania Strategy], Beograd – Priština, Književne novine – Jedinstvo, 1990, 361 pp.
- Mirchev D., *Balkanskiot megaetnikum. Natsionalnite doktrini na makedonskite sosedni* [Balkan Megaethnicum. The National Doctrines of Macedonian Neighbours], Skopje, ViG Zenica, 2012, 370 pp.
- Misha P., *Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia*, [in:] *Albanian Identities: Myth and History*, S. Schwandner-Sievers, B. Fischer (Eds.), Bloomington, Indiana University Press, 2002, pp. 33-48.
- Popovski P., *Kyrvavo dosiie: arnautskiot gego-mirditski razbojnichki terorizam vo makedonskite zemii 1700–2002* [The Bloody Dossier: Arnaut Gega-Mirdita Predatory Terrorism in the Macedonian Lands 1700-2002], vol. 1-2, Skopje, Makedonsko sontse, 2006, 1000+1000 pp.
- Shqiptarët e Maqedonisë* [Albanians of Macedonia], M. Kodra (Ed.), Shkup, Meshihat e Bashkisë Islame, 1994, 651 pp.
- Stawowy-Kawka I., *Albańczycy w Macedonii 1944-2001* [Albanians in Macedonia 1944-2001], Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014, 406 pp.
- Stergar R., *Illyrian Autochthonism and the Beginnings of South Slav Nationalisms in the West Balkans*, [in:] *In Search of Pre-Classical Antiquity: Rediscovering Ancient Peoples in Mediterranean Europe (19th and 20th c.)*, A. De Francesco (Ed.), Leiden, Brill, 2016, pp. 96-118.
- Zenelaj E., *Pellazgët, Ilirët, Shqiptarët: historiografia e lashtësisë dhe e vazhdimsisë së një populli pro selenë* [Pelasgians, Illyrians, Albanians: the Existing and Continued Historiography about the Seats of the Nation], Prishtinë, Artini, 2017, 631 pp.